

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті розглядаються показники, які розроблені для здійснення моніторингу стану та стійкості фінансових інститутів та ринків, – індикатори фінансової стійкості. Вивчено світовий досвід розробки та практичного використання показників стійкості фінансової системи. Зазначено найбільш релевантні індикатори, які можуть бути використані для тестування кризових явищ національної фінансової системи. Докладно проаналізовано динаміку базових показників, які дають оцінку стійкості депозитних установ банківської системи України

Ключові слова: фінансова система, стабільність, індикатори фінансової стійкості, банківський сектор

N.V. MATSEDONSKA

Vinnitsa research institute of economics TNEU, Vinnitsa, Ukraine

ADAPTATION OF NATIONAL MODEL ASSESSMENT OF FINANCIAL STABILITY

Abstract – In the article the international experience design and practical use of indicators of financial system stability. Found the most relevant indicators that can be used to test national crisis financial system.

Are considered indicators that are designed to monitor the condition and stability of financial institutions and markets - financial stability indicators (Financial Soundness Indicators), which were proposed by the International Monetary Fund and are now being actively implemented in practice by many countries. The research, which aims to identify the strengths and weaknesses of this technique. Detail the dynamics of the basic indicators that assess the stability of the banking system of depository institutions Ukraine.

The stability of the financial system - the main goal of social and economic policies of each country. Effective diagnosis of the financial system and its monitoring create conditions adequate prediction of the likelihood of the financial crisis, and as a result of effective management tools generate domestic financial system.

Keywords: financial system, stability, indicators of financial stability, banking.

Постановка проблеми. Будь-яка країна світу не убезпечена від ризиків, пов'язаних з нестабільністю фінансової системи. Особливо вразливими до таких ризиків є країни з перехідною економікою та економікою, що розвивається, оскільки вони не мають сформованих автоматичних механізмів, які б могли пом'якшити вплив фундаментальних факторів виникнення фінансової нестабільності. Необхідно зазначити, що країни, які розвиваються, в своїй більшості, обмежуються вивченням проблем стійкості лише банківського сектору як домінуючого елемента фінансової системи, в той час, як розвинуті країни шукають відповіді щодо стійкості фінансової системи в цілому.

Новітні підходи до раннього попередження ризиків, оцінювання рівня стійкості фінансової системи та оптимізації параметрів, що її формують, спроможні забезпечити державні органи влади необхідними інструментами повернення фінансової системи країни до нового рівноважного стану. Саме тому ефективне функціонування національної фінансової системи забезпечить можливість поступального розвитку вітчизняної економіки та створить передумови якісного реформування інфраструктури фінансового ринку України.

Незважаючи на значні доробки закордонних та вітчизняних вчених щодо обґрунтування оптимального набору показників та критеріїв характеристики стійкості фінансової системи, проблема значною мірою залишається невирішеною, підтвердженням чому є відсутність якісних систем раннього попередження фінансових та банківських криз, які відбулися протягом останніх років. Виходячи з цього, актуальним є узагальнення світового досвіду розробки та практичного використання показників стійкості фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання регулювання дисбалансів і забезпечення цінової та фінансової стабільності фінансового сектору економіки України найшли своє відображення в наукових дослідженнях вітчизняних учених, а саме: О. Барановського, С. Башлай, Я. Белінської, Ю. Гаркуші, О. Кармінського, О. Кіреєва, В. Коваленко, І. Манцурова, В. Міщенко, О. Петрика, М. Шаповалової [1–4]. Дослідження українських науковців та практиків, які сьогодні зосереджені переважно на проблемах банківської стабільності, практична значущість якої полягає не тільки у визначенні ризиків, а й у забезпеченні умов ефективного функціонування банківських установ, здатності протидіяти шокам, виконання ними функції наповнення економіки достатньою кількістю фінансових ресурсів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим питання, пов'язані з удосконаленням методологічних засад оцінки стійкості фінансового сектору, вимагає проведення окремого дослідження, спрямованого на виявлення сильних і слабких сторін методик. Ефективна діагностика стану фінансової системи та її моніторинг створить передумови адекватному прогнозуванню ймовірності настання фінансової кризи, і як результат сформує інструментарій дієвого управління вітчизняної фінансової системи. Таким чином, з метою протидії деструктивним факторам кризи необхідний моніторинг стану фінансової

системи країни на основі певного набору показників та індикаторів, що дозволять аналізувати її стійкість, оскільки стійкість фінансової системи – основна мета соціально-економічної політики кожної країни.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення світового досвіду розробки та практичного використання показників стійкості фінансової системи, а також виявлення найбільш релевантних індикаторів, які можуть бути використані для тестування кризових явищ національної фінансової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті дослідження підходів до кількісного оцінювання стійкості фінансової системи, варто зауважити, що на наднаціональному рівні ініціатором розробки алгоритмів такого типу є Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. У рамках програми FSAP (Financial Sector Assessment Program) ці організації провадять діяльність щодо стимулювання та популяризації науково-методичних підходів, спрямованих на моніторинг рівня стійкості фінансових систем країн світу. На рис. 1. наведено основні складові аналізу стану фінансової системи.

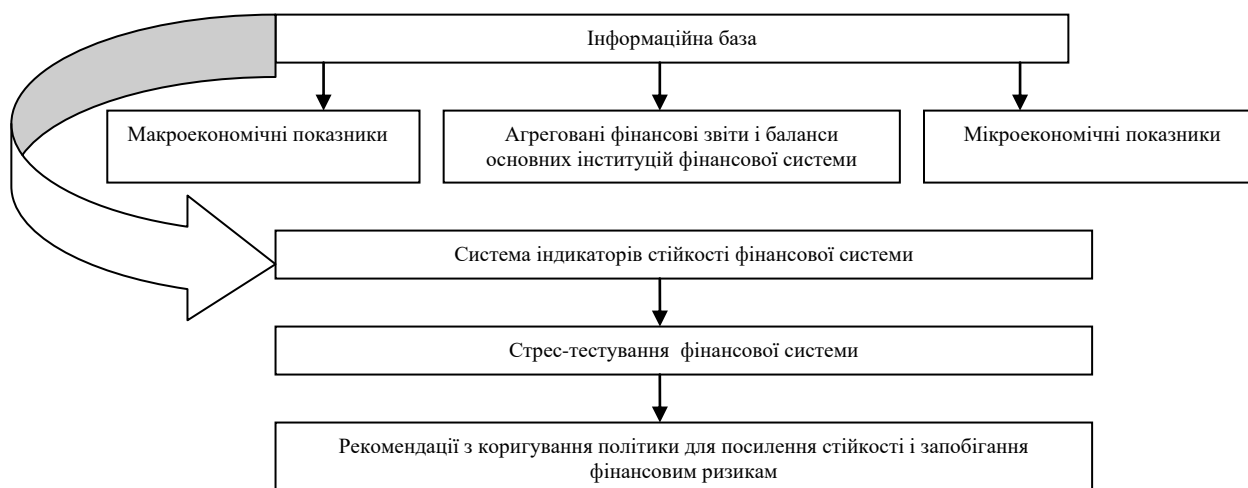

Рис. 1. Складові аналізу фінансової системи за методикою МВФ

Індикатори фінансової стійкості (ІФС) – це індикатори, які розроблені для здійснення моніторингу стану та стійкості фінансових інститутів та ринків, а також пов'язаних із ними контрагентів. Індикатори розраховуються на основі агрегованої інформації щодо функціонування фінансових інститутів та ринків, на яких вони здійснюють свою фінансову діяльність.

Стрес-тестування – комплекс інструментів, які використовуються з метою виокремлення ключових ризиків фінансово-економічної системи на основі визначення кількісного впливу можливих шоків на фінансову систему [1, с. 9]. Стрес-тестування здійснюється з використанням різних методів аналізу, зокрема: аналізу чутливості, спрямованого на виявлення ризиків і найбільш ймовірної реакції інституцій фінансового сектору на шоки (зміни у процентних ставках, курсах валют, цін на активи); сценарного аналізу, спрямованого на перевірку стійкості фінансових інститутів і фінансового сектору до виняткових, але можливим економічним сценарієм; аналізу „зараження”, на основі якого виявляється і оцінюється трансмісія шоків, що передається від окремої фінансової інституції до фінансового сектору в цілому.

Аналіз груп показників, запропонованих МВФ для дослідження стану фінансової стійкості країни показав, що вони мають як переваги, так і певні недоліки.

Основними перевагами є:

- розробка та впровадження сигнального підходу, що передбачає регулярний розрахунок та моніторинг показників щокварталу та щороку;
- системний аналіз груп показників дозволяє досліджувати функціонування різних ринків, зокрема фондового та нерухомості, що є доволі актуальним при минулій фінансово-економічній кризі;
- врахування структурних змін різних ринків;
- розробка системи індикаторів та критеріїв відбору.

Виокремлюють кілька недоліків, серед яких:

- наявність великої кількості індикаторів, частина з яких дублюють один одного;
- різновекторність напрямів змін індикаторів, що ускладнює виділити загальні тенденції в їхній динаміці;
- наявність індикаторів стійкості нефінансового сектору, безпосередньо не відносять до функціонування фінансового сектору економіки;
- відсутність, на даний час, в Україні системи підготовки статистичних даних для розрахунку всього спектра із 40 запропонованих МВФ індикаторів стійкості фінансового сектору;
- індикатори фондового ринку не є повною мірою репрезентативними для оцінки стійкості фінансового сектору України.

У рамках запропонованого МВФ алгоритму оцінки стійкості фінансової системи низкою країн (Австрія, Англія, Фінляндія, Франція, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Італія) розроблено і впроваджено власні адаптовані системи оцінки стійкості фінансової системи. Так, наприклад, Банк Англії проводить розгорнуте дослідження стійкості фінансової системи, використовуючи при цьому не лише показники, які відображають різноманітні параметри функціонування банків та інших фінансових посередників, а й макроекономічні індикатори, зокрема, у сфері грошово-кредитного регулювання, платіжного балансу, динаміки інвестицій і заощаджень. При цьому центральний банк Англії використовує такі методики як RATE і TRAM.

У Німеччині методика оцінювання стійкості фінансової системи (BAKIS) базується на застосуванні коефіцієнтного аналізу індикаторів функціонування банківського сектору і включає в себе понад 50 показників, які дають можливість виявити та оцінити різні види ризиків, притаманних банківській системі.

Для Норвегії характерним є застосування структурної моделі оцінювання стійкості фінансової системи, яка дає можливість сформулювати загальний прогноз, що, у свою чергу, дозволяє більш адекватно оцінити кредитоспроможність позичальника (як фізичної, так і юридичної особи), а також отримати інформацію щодо якості кредитного портфеля банку. Дана методика також передбачає існування окремого блоку, що здійснює систематизацію підприємств залежно від рівня ризику на основі таких показників як частка самофінансування, забезпеченість власним капіталом і ліквідність. Слід відзначити, що звіт за результатами моделювання ґрунтується на дослідженні трендових значень показників стійкості фінансової системи.

Методика оцінювання стійкості фінансової системи Австрії зорієнтована на показники, що відображають параметри розвитку та функціонування банківського сектору. Так, об'єктом дослідження виступають трендові показники рентабельності, достатності капіталу та ліквідності. Безпосередньо звіт про рівень стійкості банківського сектору базується на оцінюванні впливу ринкових ризиків на банківську систему, показниках стабільності корпорацій, домогосподарств та інших нефінансових установ. До показників, що відображають фінансову стійкість господарюючих суб'єктів і домогосподарств належать: індекс зростання заборгованості, динаміка збільшення підприємств-банкротів, динаміка емісії акцій, питома вага домогосподарств на фінансовому ринку тощо.

Модель оцінювання стійкості фінансової системи Фінляндії базується на застосуванні наступних індикаторів: показники рентабельності, рівня витрат і доходів, адекватності капіталу, якості позик та індикатор збільшення економічних ризиків, які, у свою чергу, використовуються як у рамках оперативного, так і стратегічного аналізу.

Італійська модель оцінювання фінансової стійкості також передбачає дослідження стійкості саме банківської системи із застосуванням дистанційного аналізу, який дозволяє охарактеризувати поточний стан системи, а також провести імітацію впливу зовнішніх шоків, таких як непередбачуваний відтік депозитів, збільшення частки простроченої заборгованості клієнтів.

Французька модель оцінювання стійкості фінансової системи передбачає використання індивідуального стандартизованого аналізу, що дозволяє здійснювати за такими компонентами:

- показники, що характеризують окремі аспекти пруденційного регулювання (ліквідність, адекватність капіталу тощо);
- індикатори якості активів;
- параметри, що характеризують рівень ринкового ризику, рентабельність діяльності (операційний дохід, рентабельність активів та ін.);
- якісні індикатори (ефективність менеджменту, внутрішнього контролю, склад засновників).

Модель оцінювання стійкості фінансової системи, розроблена Центральним банком Нідерландів передбачає аналіз десяти видів ризиків, що можуть мати деструктивний вплив на депозитну установу (кредитний, процентний, цінний, інформаційний, операційний ризики, нормативний ризик, ризик втрати репутації) і трьох категорій контролю за ризиками (внутрішній контроль, організаційний фактор, менеджмент).

Таким чином, можна відмітити, що системи оцінювання стійкості фінансового сектору для різних країн мають свої особливості. І хоча інформаційна наповненість та аналітичні інструменти дещо відрізняються, основна мета є подібною – отримати інформацію про діяльність окремих суб'єктів, на основі якої здійснити ідентифікацію стану фінансової системи та загрози її стабільності як з позиції зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Дослідження різноманітних моделей оцінювання стійкості фінансової системи дозволяє підсумувати, що для деяких країн характерною є спрощена модель, що відображає лише параметри функціонування банківського сектору (Австрія, Італія тощо), тоді як для інших країн більш притаманним є розгорнутий аналіз, який передбачає дослідження і ряду важливих макроекономічних показників.

Українська модель оцінювання стійкості фінансової системи належить до другої групи і розроблена на основі рекомендацій МВФ. Слід відзначити, що методика МВФ передбачає застосування 40 індикаторів фінансової стійкості, з яких 25 індикаторів для сектору депозитних корпорацій (із яких 12 основних) і 15 індикаторів для клієнтів сектору депозитних корпорацій, у тому числі: інші фінансові корпорації (2 індикатора), не фінансові корпорації (5 індикаторів), домашні господарства (2 індикатора), ліквідність ринку (2 індикатора) і ринки нерухомості (4 індикатора).

У свою чергу, на сьогоднішній день Національним банком України щоквартально формується звіт щодо стану стійкості фінансової системи, який передбачає аналіз показників стійкості сектору депозитних корпорацій (банків) з яких 12 основних і 12 рекомендованих. Однак, у даному контексті справедливо зазначити, що діяльність НБУ у сфері оцінювання стійкості фінансової системи має низку недоліків, а тому досить часто розгорнуті звіти щодо стану фінансової системи публікуються не регулятором, а окремими рейтинговими агентствами. Враховуючи те, що вітчизняна фінансова система знаходиться на етапі свого становлення та ще не сформувалась, основним завданням є визначення факторів, що впливають на її тенденції переважним чином.

Сьогодні, індекси фінансової стійкості є тільки одним із вихідних елементів аналізу. Істотного значення набувають також: показники, що дають більш широку картину економічної і фінансової ситуації, а саме рівень інфляції, стан зовнішньоекономічної позиції, ціни активів, зростання кредиту; нормативно-правові основи регулювання економіки; структура фінансової системи та міцність фінансової інфраструктури.

Для визначення здатності індикаторів фінансової стійкості своєчасно сигналізувати про майбутні стреси у фінансовому секторі України і формування в ньому дисбалансів проаналізуємо ці індикатори.

По-перше, розглянемо базові індикатори фінансової стійкості. Перелік показників базового набору індикаторів фінансової стійкості свідчить, що головна увага зосереджена на аналізі фінансового стану та вразливості депозитних установ. До базових індикаторів включено показники, що характеризують достатність капіталу, якість активів, прибуток і рентабельність, чутливість до ринкових ризиків. У табл. 1 подано основні індикатори фінансової стійкості.

Таблиця 1

Базові індикатори фінансової стійкості в Україні за 2006–2012 рр.

Показники	2006	2007	2008	2009	2012	2013
Норма прибутку на активи	0,2	0,3	0,92	-4,38	-0,2	0,3
Норма прибутку на капітал	5,2	4,5	7,29	-32,25	1,1	1,7
Відношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	59,76	48,12	2,68	10,7	13,8	13,8
Відношення валютних кредитів до сукупних валових кредитів	52,35	53,08	60,32	55,19	38,7	39,52
Відношення валютних зобов'язань до сукупних зобов'язань	51,10	49,77	51,3	58,73	49,6	50,14
Відношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів	91,0	71,0	60,0	43,0	59,77	66,0

У щорічній динаміці індикатора – відношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів – чітко видно реакцію українських банків на заходи НБУ, спрямовані на покращення якості кредитних портфелів банківських установ. Так, після дуже високої частки проблемних кредитів у 2006 р. (майже 60%) їх рівень стабілізовано до 13,8% у 2013 р. Динаміка норм прибутку на активи та капітал свідчить про значні втрати банків під час кризи та про тривалий період відновлення.

Важливими для України вважаються показники, які характеризують кредитну активність банків. Серед цих показників доречно виділити два взаємопов'язаних індикаторів: відношення валютних кредитів до сукупних валових кредитів та відношення валютних зобов'язань до сукупних зобов'язань. Важливість моніторингу вищезазначених індикаторів обумовлена значними ризиками, які виникають внаслідок нездатності позичальників обслуговувати свої зобов'язання, що виражені в іноземній валюті, через її відсутність або девальвація гривні. За недостатніх ресурсів іноземної валюти зростання їх активності в сегмент валютного кредитування збільшує у банків небезпеку збитків, пов'язаних із коливанням валютного курсу. Динаміка наведених індикаторів свідчить, що у 2008 р. такі загрози були реальними. Частка валютних кредитів в загальній структурі наданих банками кредитів була на рівні 60% і тільки втручання НБУ і заборона валютного кредитування покращили ситуацію – у 2013 р. їх частка дорівнювала 39,5%.

Серед проблем, які формували ризики для функціонування українських банків у період 2008–2010 рр., варто відзначити негативну тенденцію до зниження співвідношення депозитів клієнта та сукупних кредитів. Аналізуючи індикатори фінансової стійкості, простежується зниження їх співвідношення. Це свідчить про те, що існує залежність від нестійких коштів для покриття неліквідних активів у портфелі банків, а за нестачі ліквідності ризик неліквідності стає вищим. Динаміка цього індикатора фінансової стійкості протягом 2006–2013 рр. доводить, що найбільш гострою ситуація була у 2009 р. – 43%, а у 2013 р. – 66,0%.

По-друге, розглянемо індикатори фінансової стійкості небанківських фінансових установ. У табл. 2 наведено порівняльний аналіз банківського сектору з небанківськими фінансовими установами.

Динаміка індикаторів фінансової стійкості небанківських фінансових установ України за 2010–2012 рр.

Показники	2010	2011	2012	Абсолютне відхилення 2012 р. від 2010 р.
Сукупні фінансові активи банківських і небанківських фінансових установ, млн грн., у т.ч.	385,9	663,5	1035,0	+649,1
- активи банків, млн грн.	353,1	619,0	973,3	+620,2
їх частка, %	91,5	93,3	94,0	+2,5
- активи небанківських фінансових установ, млн грн.	32,8	44,5	61,7	+28,9
їх частка, %	8,5	6,7	6,0	-2,5

Проводячи аналіз даних таблиці 2, зазначимо, що протягом 2010–2012 рр. було повне превалювання банківського сектору серед фінансових установ. Крім цього, за структурою та динамікою свого розвитку небанківські фінансові установи мали слабкий вплив на стабільність фінансового сектору економіки України до шоків. Тому системні ризики, які збільшили вразливість фінансового сектору до кризових явищ, сконцентрувалися в банківському секторі.

Висновки. Індикатори фінансової стійкості МВФ дають змогу здійснювати моніторинг розвитку фінансового сектору країни. Аналіз стійкості фінансової системи передбачає розрахунок великої кількості показників, які мають враховувати особливості національного становлення. В умовах трансформаційних процесів вітчизняної економіки дослідження ступеня стійкості фінансової системи набуває особливо важливого значення, зважаючи на неодмінні циклічні зміни в її розвитку. При цьому пріоритетним завданням виступає правильне визначення вектору, за яким необхідно досліджувати стійкість фінансової системи.

Література

1. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи : інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
2. Белова І. Визначення фінансової стабільності України / І. Белова, С. Башлай // Вісник НБУ. – 2013. – № 7. – С. 25–31.
3. Коваленко В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. Коваленко, Ю. Гаркуша // Вісник НБУ. – 2013. – № 9. – С. 35–40.
4. Стійкість фінансових ринків України та механізм її забезпечення / [О.І. Барановський, В.Г. Барановський, С.О.Бублик та ін.] ; за ред. О.І. Барановського. – К. : НАН України, 2010. – 492 с.

References

1. Mishhenko, V.I., Kireev, O.I., & Shapovalova, M.M. (Eds.) (2005). Organizational and methodical approaches to the implementation of the NBU assess the stability of the financial system (Informational materials). Kyiv: Research Center National Bank (in Ukr.).
2. Belova, I., & Bashlay, S. (2013). Defining Financial stability of Ukraine. Visnyk NBU (National Bank Bulletin), 7, 25-31 (in Ukr.).
3. Kovalenko, V., & Garkusha, Yu. (2013). Theoretical and methodological approaches to the assessment of the financial stability of the banking system. Visnyk NBU (National Bank Bulletin), 9, 35-40 (in Ukr.).
4. Baranovskyi, O.I., Baranovska, V. G., & Bublyk, Ye. O. (2010). The stability of the financial markets of Ukraine and its mechanisms to ensure. Kyiv: Ukrainian National Academy of Sciences (in Ukr.).

Рецензія/Peer review : 1.4.2015 р. Надрукована/Printed :12.5.2015 р.
Рецензент: д.е.н., проф., Бондаренко В.М.